

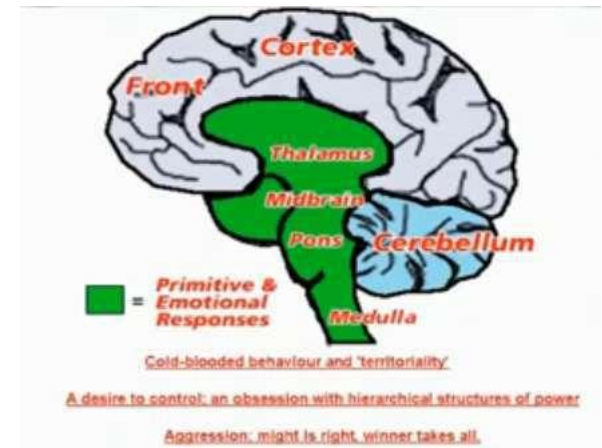
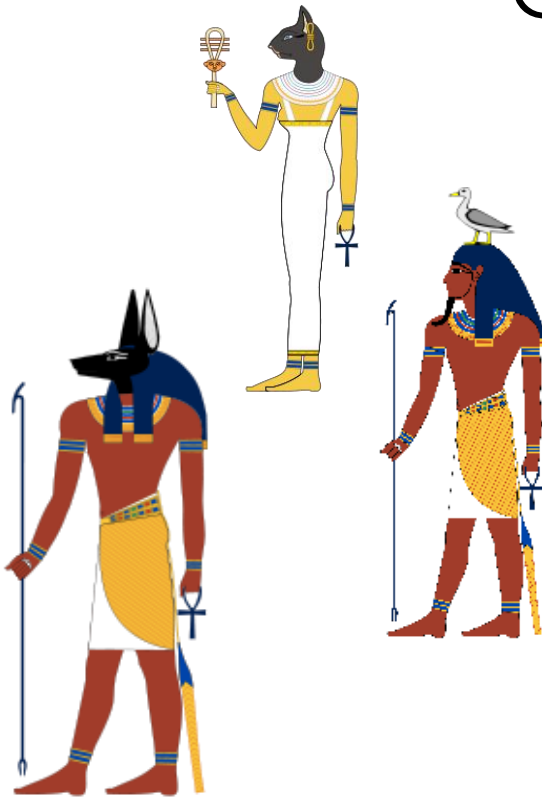

Kilka uwag o związkach prawa i moralności

dr Aleksandra Nowak-Gruca
Prawoznawstwo 2020/2021

- **Prawo** to zjawisko złożone, wieloaspektowe, można je badać w różnych płaszczyznach i różnymi metodami:
- **ontologia** – nauka o bycie
- **epistemologia** – nauka o poznaniu
- **aksjologia prawa** – nauka o wartościach; można sprowadzić do kilku grup.

- Czym jest ład społeczny?
 - Skąd pochodzi?
 - Gdzie mieszka ?

Czym jest sprawiedliwość?

Płaszczyzny sprawiedliwości

- Klasyczne
- Potoczne
- Społeczne
- Katolickie

Ujęcie klasyczne

- Klasyczna definicja sprawiedliwości pochodzi od rzymskiego prawnika Ulpiana
- **Sprawiedliwość jest stałą i niezmienną wolą przyznania każdemu należnego mu prawa**

Ujęcie potoczne

- ?
- ?
- ?
- W języku polskim w znaczeniu potocznym przez "sprawiedliwość" rozumie się też czasami cały system prawny i wszystkie instytucje państwowe powołane do jego egzekwowania.

Ujęcie społeczne

- Postulat "**urzeczywistniania zasady sprawiedliwości społecznej**" występuje w artykule 2 Konstytucji RP.
- W komentarzach do Konstytucji pojęcie to jest definiowane jako *nakaz tworzenia sprawiedliwego prawa i uchylania prawa niesprawiedliwego*.

Arystoteles (384-322 p.n.e.)

- **Sprawiedliwość dystrybucyjna (rozdzielcza)**

Dotyczy rozdziału dóbr lub ciężarów w stosunku do tych podmiotów, co do których mamy postępować sprawiedliwie

- **Sprawiedliwość komutacyjna (wyrównawcza)**

Polega na odpowiedniej zapłacie / odpłacie za określone dobro/zło

Rodzaje sprawiedliwości społecznej (wg Perelmana)

- **każdemu to samo** – czyli pogląd zakładający, że wszyscy członkowie społeczności powinni być traktowani jednakowo, niezależnie od jednostkowych uwarunkowań
- **Utopia**
- **każdemu według jego zasług** – każdy członek społeczności powinien być traktowany według swoich zasług
- **Jak owe zasługi mierzyć?**
- **każdemu według jego dzieł** – pod uwagę brane są efekty działalności jednostki, których wartość utożsamia się najczęściej z ich wartością wymienną, a nie wkład pracy. Jest to kryterium pragmatyczne, jego stosowanie w praktyce przyczynia się do wykształcania elit gospodarczych.
- **W tym ujęciu nie są uwzględniane naturalne uwarunkowania jednostki, które wpływają na efektywność jej pracy.**

Rodzaje sprawiedliwości społecznej (wg Perelmana)

- **każdemu według potrzeb** – jest to zasada oparta na poczuciu solidarności, zakłada równość w zaspokajaniu przynajmniej podstawowych potrzeb jednostki. Znajduje zastosowanie w prawodawstwie socjalnym i koncepcjach państwa opiekuńczego
- **Prowadzi do problemów wynikających ze zróżnicowania potrzeb oraz kwestii ich finansowania.**
- **każdemu według pozycji** – kryterium arystokratyczne, wywodzące się z koncepcji hierarchicznej budowy społeczeństwa.
- **Zakłada dystrybucję dóbr według pozycji społecznej.**
- **każdemu według tego, co przyznaje prawo** – kryterium w istocie tautologiczne.
- **Pytanie, co prawo powinno przyznawać?**

Definicja formalna Perlmana

Sprawiedliwość formalna jest zasadą działania, w myśl której osoby należące do tej samej kategorii istotnej powinny być traktowane jednakowo

Koncepcja Johna Rawlsa

- Właściwa byłaby taka formuła sprawiedliwości, na którą zgodziłby się każdy dokonując wyboru „**zza zasłony ignorancji**” - tzn. nie wiedząc jeszcze, jakie miejsce w życiu społecznym przypadnie mu w udziale i dlatego przyjmując (należałoby oczekiwać), takie rozwiązanie, zgodnie z którymi los znajdujących się na pozycjach najgorszych byłby w każdym razie możliwy do zniesienia.
- **Wolność dająca się pogodzić z naturalną wolnością innych ludzi: jedynie zakaz naruszania tej wolności przez inne podmioty i nakaz jej chronienia przez inne podmioty**

Koncepcja J. Rawlsa

- Postuluje, by chronić interesy najuboższych w wypadku nierówności społecznych
- Samo pojęcie „zasłony niewiedzy” umieszcza koncepcję J. Rawlsa pośród koncepcji tzw. umowy społecznej.
- **Konstrukt idealizacyjny** – *przemysca w swych założeniach ściśle określoną teorię społeczną.*

- **Prawo** to zjawisko złożone, wieloaspektowe, można je badać w różnych płaszczyznach i różnymi metodami:
- ontologia – nauka o bycie
- epistemologia – nauka o poznaniu
- aksjologia prawa – nauka o wartościach

Płaszczyzny metodologiczne prawoznawstwa

- Nauka o płaszczyznach prawa zakłada, że istnieją pewne poziomy ontologiczne i metodologiczne, na których można badać prawo.
- **Płaszczyzna logiczno-językowa** = badająca normę jako wypowiedź
- **Płaszczyzna psychologiczna** = prawo jako byt psychiczny, przeżycia prawne
- **Płaszczyzna socjologiczna** = normy jako fakty społeczne, badanie zachowania się podmiotów
- **Płaszczyzna aksjologiczna** = wartości w prawie

Płaszczyzny badania prawa

Logiczno-
językowa

- Badanie metodami logocžno-językowymi
- Norma tratowana jest jako wypowiedź

psychologiczna

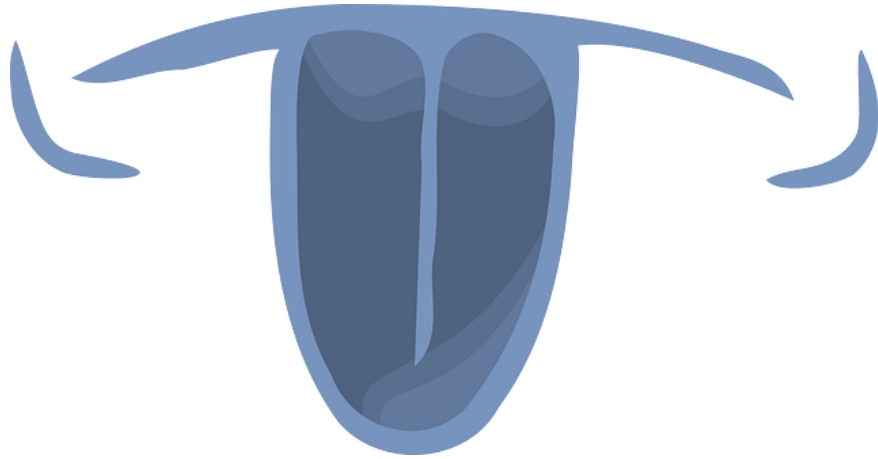
- Badanie prawa za pomocą psychologii
- Prawo jest przeżyciem psychicznym

socjologiczna

- Badanie prawa za pomocą socjologii
- Prawo jako fakt społeczny

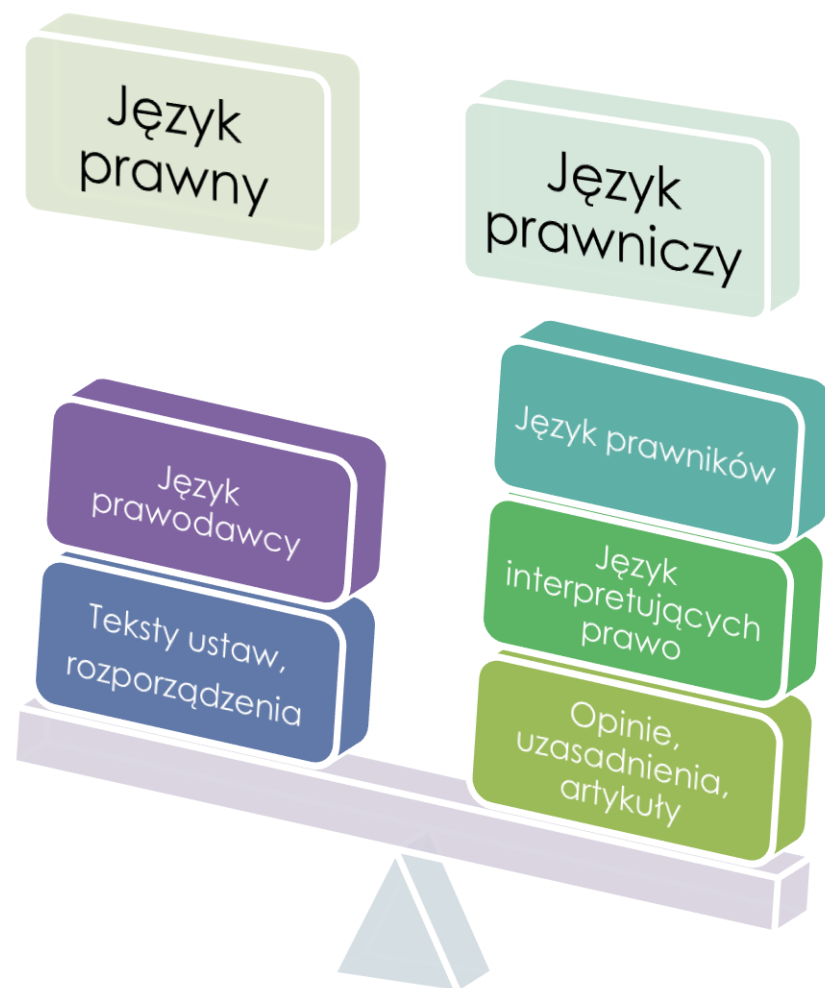
aksjologiczna

- Badanie wartości w prawie przy użyciu różnych metod
- Prawo składa się z różnych wartości

PRAWO I JĘZYK PRAWA

Język prawny a język prawniczy

Język prawny

Język prawniczy

Język, w którym pisane są akty prawne (Konstytucja, ustawy, rozporządzenia)

Kryterium
podmiotowe

Język, w którym mówi się o tekstach aktów prawnych, o samym prawie, w którym opisuje się prawo, pisze prace na temat prawa

Postępuje się nim prawodawca, ale także osoba konstruująca umowę

Kryterium
przedmiotowe

Postępują się nim prawnicy, którzy stosują i interpretują prawo

Język prawny

Język, w którym
formułowane są
teksty prawne

Język I stopnia –
język opisujący
rzeczywistość
pozajęzykową

Język prawniczy

Język zajmujący
się opisem języka
prawnego

Język II stopnia (metajęzyk) – język
zajmujący się
opisem języka I
stopnia

orzecznictwa

Język prawniczy

Like

prawoznawstwa

potoczny

- język teorii prawa
- język dogmatyki prawa

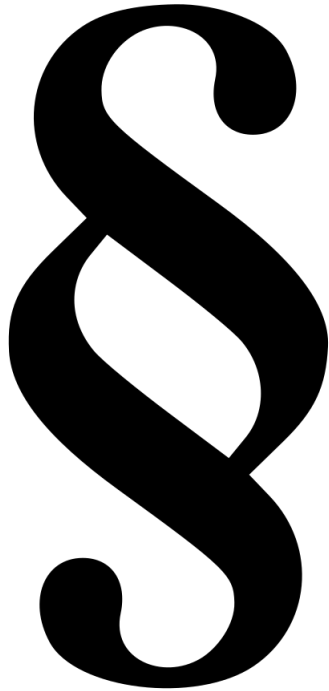
Język prawniczy prawoznawstwa

- **Język prawniczy dogmatyki prawa** – zajmuje się wypowiedziami dotyczącymi systematyzacji i badania prawa obowiązującego (zawartego w obowiązujących, czyli ustanowionych zgodnie z procedurą, tekstach prawnych)
- **Język prawniczy teorii prawa** – jest ściśle związany z przyjmowaną teorią prawa (inny język normatywizmu, inny realizmu, jeszcze inny pozytywizmu)

Język prawny... język sztuczny?

- język prawny zawiera pewne słowa, które nie są używane powszechnie lub są używane w innym znaczeniu, np. „powód” (w j. prawnym – jako jedna ze stron w procesie, a w j. naturalnym – jako uzasadnienie czynu, zachowania – z jakiegoś powodu lub z jakiejś przyczyny).
- język prawny zawiera pewne wyrażenia, które nie występują w języku powszechnym, np. depozyt nieprawidłowy.
- w języku prawnym występują definicje legalne (ustawowe), które wskazują sposób rozumienia zwrotów zawartych w tekście prawnym. Przepisy, które tworzą definicje legalne nie formułują norm prawnych, ale określają sens słów, zwrotów, są to przepisy dotyczące sensu innych przepisów drugiego stopnia.

Czym są normy?

Zagadnienia normy prawnej

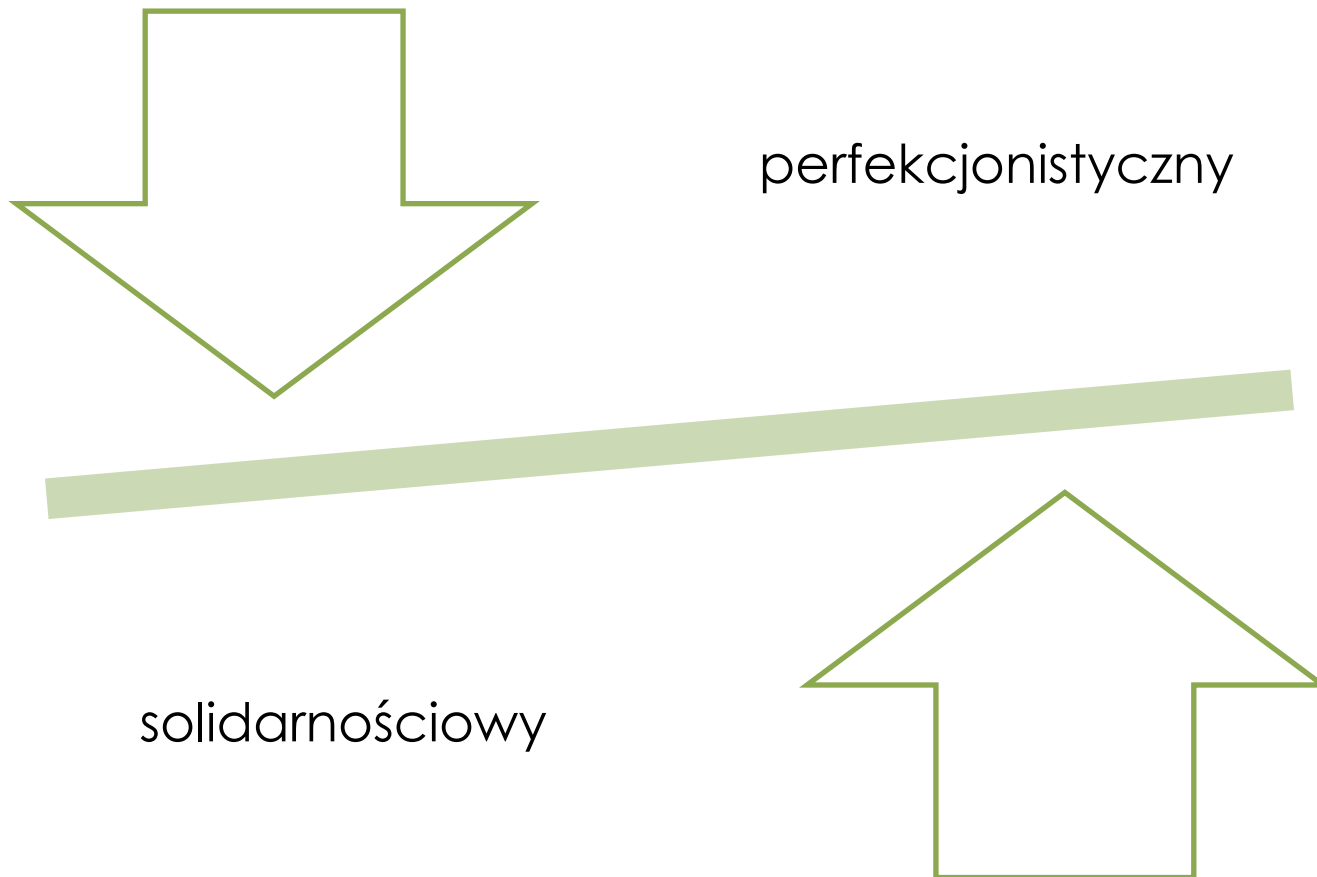
- Wszystkie normy istniejące w społeczeństwie pełnią funkcję regulatorów społecznych wyznaczających wzory zachowań i jednocześnie stanowią system kontroli społecznej.
- Niemożliwe byłoby życie w społeczeństwie bez norm.
- Zarówno normy prawne, moralne, jak i normy innych systemów kontroli społecznej są specyficznymi tworami ludzkiej kultury, wytworzone przez ludzi.

Moralność

Moralność – to zespół ocen i norm moralnych, kwalifikujące postępowanie ludzkie w kategoriach dobra lub zła, jako sprawiedliwe lub niesprawiedliwe, godne pochwały lub naganne. Moralność to też postępowanie ludzkie w świetle norm, to poruszanie się w płaszczyźnie dobra i zła.

2 nurty myśli moralnej

Nurt perfekcjonistyczny

Normy moralne wskazują,
jak człowiek ma żyć i
postępować, aby
osiągnąć doskonałość,
jak żyć godnie

To moralność cnót

Nurt solidarnościowy

Zasady dobrego współżycia
– normy moralne wskazują,
jak żyć, aby nie tylko nam z
innymi, ale innym z nami
było dobrze.

To moralność dobrych
uczynków

Normy prawne a normy moralne

geneza

Normy moralne

- Kształtują się w sposób niezależny od państwa, nie pochodzą od władzy państwowej, są tworem ludzkim, elementem rozwoju społeczeństwa i jego kultury,
- Wywodzą się ze źródeł nadprzyrodzonych (np. Bóg),
- Obowiązywanie norm moralnych oparte jest na ich uzasadnieniu aksjologicznym

Normy prawne

- Pochodzą od państwa,
- Są ustanowione lub uznane przez państwo,
- Uważa się je za obowiązujące ze względu na szczególnego rodzaju **uzasadnienie tetyczne**, ale
- Odmawia się mocy wiążącej normom prawnym, które w jaskrawy sposób naruszają podstawowe wartości

„Czyń dobro, a zła unikaj”

Normy moralne

- są mniej sformalizowane, (formalizacja dla bytu norm moralnych nie jest konieczną),
- często nie są zapisane, zinstytucjonalizowane,
- mniej precyzyjne,
- nie są uporządkowane w zbiory,
- wyznaczają jedynie ogólny kierunek działania (np. czyń dobro),
- podstawowy nakaz wg św. Tomasza z Akwinu brzmi „czyń dobro, zła unikaj” (normy moralne, które mają charakter sformalizowany odnoszą się do norm religijnych, czego przykładem jest Dekalog, innym przykładem sformalizowania norm moralnych może być samorząd zawodowy posiadający własny kodeks etyczny, np. lekarze, prawnicy – to normy religijno-moralne; w kodeksie etycznym jest ukazany sposób wykonywania określonego zawodu.

Normy prawne

- są w pełni sformalizowane
- precyzyjnie i szczegółowo zapisane w postaci tekstów prawnych (w common law to decyzja sądowa)
- są uporządkowane w zbiory, kodeksy,
- normy prawne tworzą jeden system, który obowiązuje całe społeczeństwo w jednakowy sposób.

Poziom sformalizowania

Nie pożądam cudzej żony....

Normy moralne

- - regulują nie tylko zachowania obserwowalne, ale też zachowania wewnętrzne: myśli, intencje, pobudki, uczucia (motywy działania, subiektywne przeżycia jednostki, motywy zamierzone, ale nie zrealizowane, np. „pożądanie żony bliźniego swego lub rzeczy innej, która jego jest” – to jest już naruszenie dekalogu

Normy prawne

- - regulują zachowania uchwytnie zewnętrznie (za samo myślenie nie można karać), a więc prawo odnosi się do czynów, słów

Zakres przedmiotowy

Kto jest adresatem nakazów
moralnych?

Zakres podmiotowy

Normy moralne

- - oprócz regulacji stosunków między podmiotami, regulują takie kwestie jak: stosunek człowieka do samego siebie, do Boga, do drugiego człowieka, do przyrody,
- - stawiają niekiedy o wiele wyższe wymagania, w moralności wyróżnia się: koncepcję perfekcjonistyczną – dążenie do doskonałości. Takie kwestie jak: samopoświęcenie, bohaterstwo, świętość są istotne dla moralności, ale nie leżą w gestii uregulowań prawnych,
- - adresatem norm moralnych jest wyłącznie człowiek posiadający wolną wolę i do niego skierowana jest odpowiedzialność moralna,
- - może być wiele zbiorów norm moralnych, nakazy z nich płynące są oczywiste, tzn. normalny człowiek wie, że taki nakaz istnieje

Normy prawne

- - regulują stosunki między podmiotami, uważane jest to za paradygmat prawa,
- - prawo stawia wymagania minimalistyczne zadawając się zwykłą przeciętnością,
- - adresatami norm prawnych są nie tylko ludzie (osoby fizyczne), ale także osoby prawne i organy państwowe; normy te poza państwami federalnymi tworzą jeden system

Bardziej obawiasz się
odrzużenia, potępienia czy
więzienia?

Normy moralne

- - przestrzeganie norm moralnych wyływa z przekonania o ich słuszności, jest dyktowane przez sumienie człowieka,
- - na straży przestrzegania norm moralnych stoi opinia środowiska, która potępia osoby naruszające normy moralne,
- - sankcje moralne są niesformalizowane, nie są zinstytucjonalizowane, mają charakter rozproszony, rozsiany,
- - nie wywołują reakcji państwa, są w płaszczyźnie realnej,
- - mają charakter wewnętrzny w postaci wyrzutów sumienia za naruszenie norm powszechnie uznawanych za moralne – to **sankcje moralne wewnętrzne**
- - a zewnętrzny i dotkliwy charakter przejawia się np. odrzuceniem, potępieniem i izolacją ze strony społeczeństwa – to **sankcje moralne zewnętrzne**.

Normy prawne

- - przestrzeganie norm prawnych wymuszone jest groźbą użycia przymusu,
- - na straży przestrzegania norm stoi państwo,
- - sankcje prawne mają charakter sformalizowany, występują jako elementy norm, ale też w płaszczyźnie realnej

sankcje

Koncepcja Petrażyckiego

normy moralne mają
charakter
imperatywny
(jednostronny),

normy prawne
imperatywno-
atrybutywne (czyli
po jednej stronie leży
obowiązek, a po
drugiej uprawnienie)

Nie wypada...

Normy obyczajowe

- normy obyczajowe mają mniejszą doniosłość od norm moralnych
- nie służą do oceny zachowań z punktu widzenia legalności i nielegalności
- nie służą do wartościowania ludzi z punktu widzenia dobra i zła
- mają postać niepisaną – uzasadnione są tradycją, źródło tych norm jest anonimowe
- odwołują się do pewnych konwencji i dotyczą zachowań ujmowanych w kategoriach „wypada”, „nie wypada”, „jest przyjęte” lub „nie jest przyjęte”
- obowiązywanie norm obyczajowych polega na społecznym upowszechnianiu nawyku postępowania w określonych sytuacjach, połączonego z przekonaniem, że tak właśnie postępować należy – jeżeli chce się należeć do danego kręgu
- są ukształtowane w wyniku społecznego nawyku.

Normy obyczajowe a normy prawne

normy obyczajowe
powstają w sposób
niezależny od
państwa

sankcją za
nieprzestrzeganie norm
obyczajowych jest
ośmieszenie, odrzucenie
przez grupę.

Normy statutowe

- to normy pisane
- tworzone są przez legalnie działające organizacje społeczne i gospodarcze
- nie mogą zawierać uregulowań sprzecznych z prawem danego państwa (wymóg ten jest zastrzeżony przez rejestrację)
- przynależność do organizacji społecznej jest dobrowolna. Takie normy są w spółdzielniach, związkach zawodowych, partiach politycznych
- mają charakter sformalizowany – statuty, regulaminy – obowiązują członków danej organizacji
- sankcją za nieprzestrzeganie norm statutowych jest wydalenie, usunięcie z partii czy organizacji.

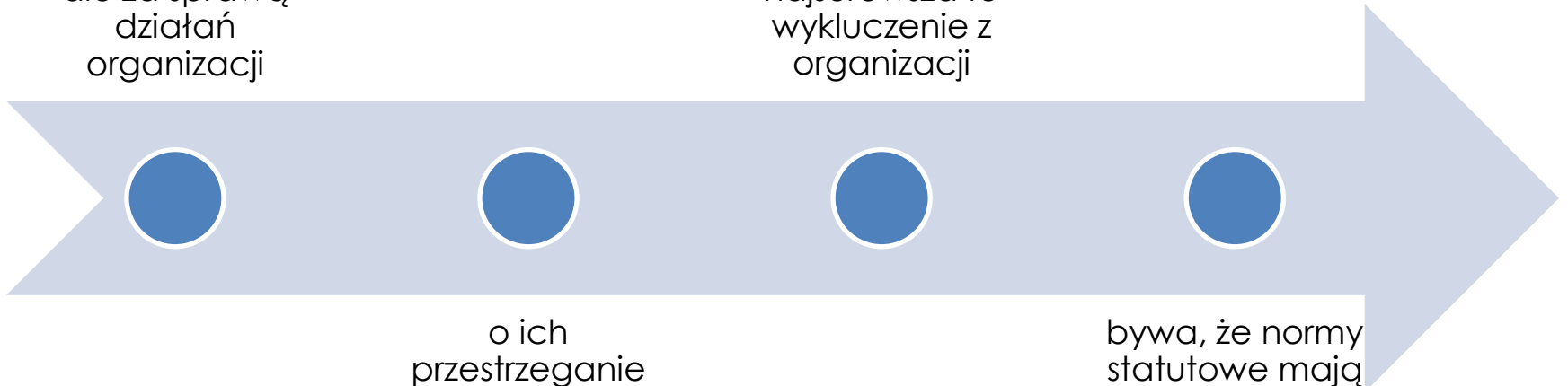
Normy statutowe a normy prawne

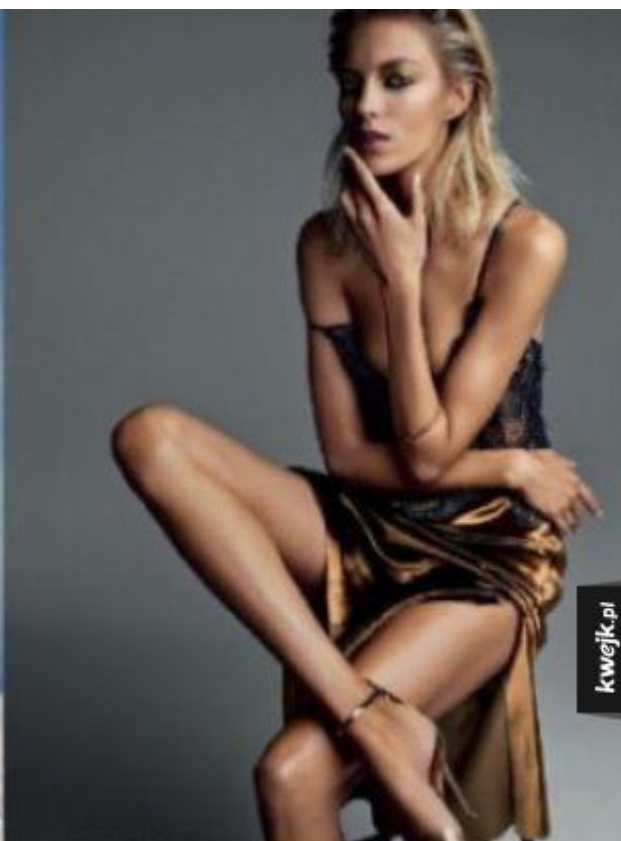
powstają nie za sprawą państwa, ale za sprawą działań organizacji

sankcje – najsurowsza to wykluczenie z organizacji

o ich przestrzeganie troszczy się dana organizacja, a nie państwo

bywa, że normy statutowe mają wpływ na prawo, jeżeli dana organizacja jest u steru władzy (np. komunizm, faszyzm)

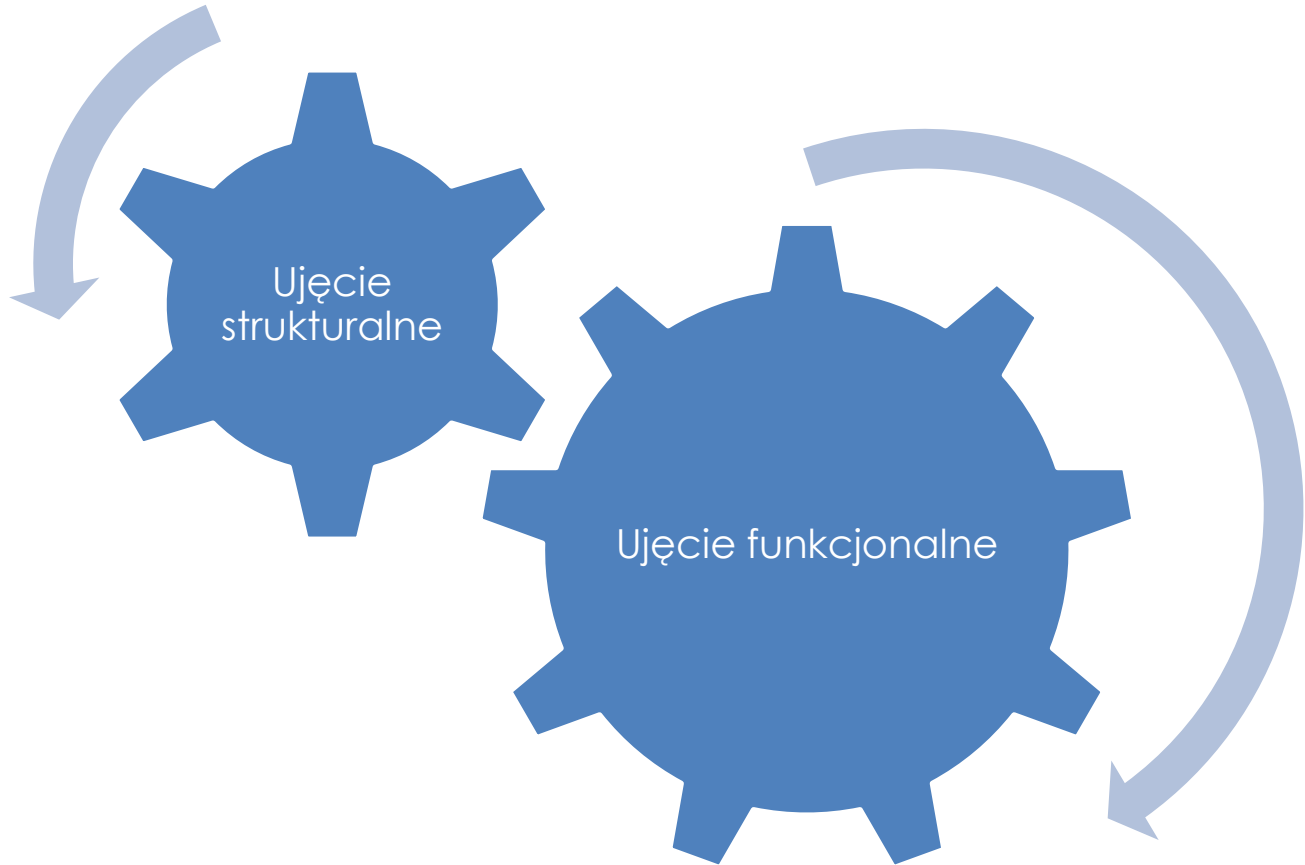
**Tak w przeciągu 65 lat zmienił się kanon
piękna w modzie.**

**Teraz zamiast pięknych kobiet oglądamy
wychudzone wieszaki...**

Normy estetyczne

- regulują stosunek do piękna
- są zmienne historycznie i różne dla pewnych grup społecznych (np. moda)
- normy estetyczne to główne kanony mody, piękna, mierniki fizyczne (opis jak ma dana rzecz być przedstawiana, sposób układania rzeczy i znalezienie im odpowiedniego miejsca to również normy estetyczne).

Współzależność norm

Ujęcie funkcjonalne

- Inne niż prawne normy społeczne pełnią funkcję kontrolną. W ramach tej funkcji:
- mogą wspierać, a także wzmacniać system prawny – jest to relacja optymalna z punktu widzenia ładu i porządku prawnego
- mogą czasem, w niektórych obszarach regulacji konkurować z normatywnym systemem prawnym – może to być na granicy sytuacji dodatniej
- inne normy społeczne mogą działać zdecydowanie osłabiająco na system prawny w skrajnych przypadkach zwalczając ten system – stając się destruktywnym.

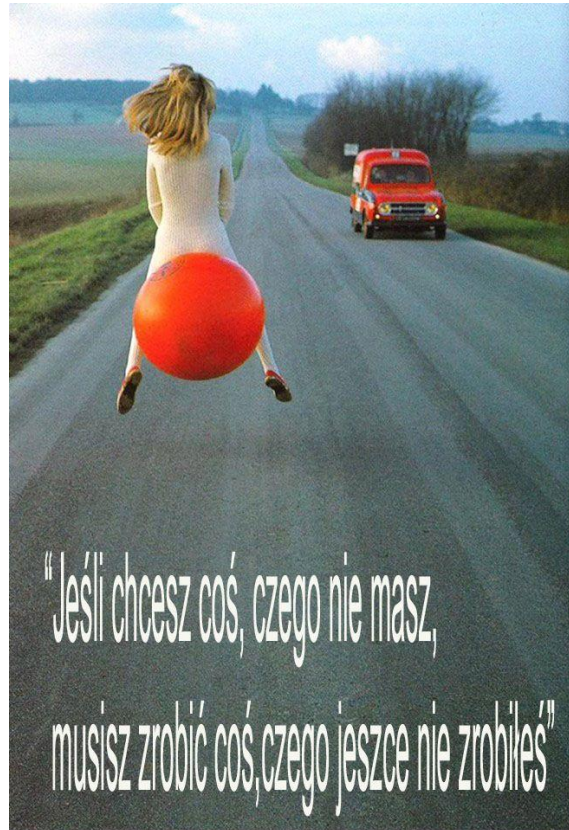
Ujęcie strukturalne

- **wyłączność regulacji** zachowań przez normy prawne lub inne normy społeczne – normy prawne regulują stosunki nienormowane przez inne normy, tylko jeden system kontroli; chodzi tu o obojętność norm, np. kłamstwo – moralnie naganne, ale nie każde kłamstwo jest dla prawa obojętne
- **wspólność regulacji** zachowań przez normy prawne i inne normy – polega na tym, że normy prawne regulują stosunki i przedmioty zachowań regulowane także innymi normami, nakładają się dwa lub więcej regulacji dotyczących wielu zachowań – wtedy jest wspólny przedmiotowy zakres regulacji prawa

Wspólność regulacji zachowań

- W takiej sytuacji wzorce mogą być trojaki:
 - a) **zbieżne** – najbardziej optymalne – wzmacnia posłuch wobec prawa (np. Dekalog) – jednostka, która narusza zbieżne normy może być dotknięta różnymi sankcjami; wzorce zachowań pokrywają się (np. nie kradnij, nie zabijaj)
 - b) **niezgodne** – dozwoleństwo kontra zakaz – powstaje, gdy prawo traktuje jakieś zachowanie jako dozwolone, a inne normy, np. moralne, zabraniają (np. aborcja ze względów społecznych, rozwód)
 - c) **sprzeczne** – nakaz kontra zakaz i odwrotnie; wtedy, gdy norma prawna nakazuje, a inne normy zakazują – jest to zła sytuacja i towarzyszą jej dramatyczne wybory, sytuacja ta osłabia prestiż

Zachowanie a postępowanie

“Jeśli chcesz coś, czego nie masz,
musisz zrobić coś, czego jeszcze nie zrobiłeś”